

ZONDAG

NEDERLANDS DAGBLAD : 11 MEI 2025

4 : INTERVIEW

Gefascineerd door Rusland

De Britse journaliste Lucy Ash schreef een boek over het land dat haar bijzondere interesse heeft. 'Op straat zag je norsheid. Binnenskamers was er hartelijke gastvrijheid en warmte.'

8 : GEBED

Moederdag

We bidden voor alle moeders die hun kinderen onder hun hart hebben gedragen. 'Wat kan het verdriet van een baby stillen, Heer?'

12 : DE LEGE PLEK

Genezingsformule

Schrijfster Deborah Monfils verloor op haar negentiende haar vader aan kanker, ondanks de profetieën die haar voorganger had uitgesproken over zijn genezing.

Klaar met onveilige kerk

9 : TREND

Anonieme verwijten, schofferende telefoontjes, aanvaringen met ruziënde kerkenraadsleden en verbaal grensoverschrijdend gedrag. Gaandeweg verliest dominee Dirk van Keulen alle vreugde in zijn predikantswerk. En hij is niet de enige.

‘De kerk is voor mij een onveilige plek geworden’

Dirk van Keulen kreeg te maken met anonieme verwijten, schokkende teltoentjes, aanvaringen met ruziënde kerkenraadsleden en verbaal grensoverschrijdend gedrag.

TEKST KOOS VAN NOPPEN BEELD CAREL SCHUTTE, KOOS VAN NOPPEN, ND

Deze maand wordt dominee Dirk van Keulen ‘losgemaakt’ van de Protestantse Gemeente Open IJf in Rijssen, vanwege ‘onwerkbare verhoudingen’. Het onderzoek daarnaar vond hij zo mogelijk nog pijnlijker dan de zaak zelf. ‘Ik voel me onveilig.’

In november 2022 meldde hij zich ziek. Nu, tweeënhalve jaar en vele gesprekken later, zit hij thuis aan de keukentafel en zegt: 'Ik vraag me af of ik nog wel in de kerk wil werken, want ikervaar de Protestantse Kerk in Nederland als een onveilige organisatie.'

Terugblikkend hekelt Dirk van Keulen de manier waarop de visitatie (zie kader) is geregeld. 'Je staat als predikant vanaf het eerste moment voor je gevoel 10-0 achter. De werkwijze van de kerk lijkt op 'de slager die zijn eigen vlees keurt'. De predikant is altijd het kind van de rekening. Die kun je namelijk verplaatsen, de gemeente niet.' Als een van zijn laatste acties als predikant heeft Van Keulen een noodkreet verzonden aan de leiding van de landelijke kerk, met het dringende verzoek om het thema veiligheid en grensoverschrijdend gedrag te agenderen voor de volgende synodevergadering. Stel een meldpunt in, adviseerde hij, want 'ik ben niet de enige predikant die zich binnen de PKN onveilig voelt'.

Hij kreeg een reactie. Begrip voor zijn situatie, maar hij krijgt geen zendtijd tijdens de synode. Het thema 'veiligheid' wordt niet geagendeerd. Dirk van Keulen (62) is sinds zijn studie theologie aan de Vrije Universiteit altijd als onderzoeker verbonden geweest aan een van de Nederlandse universiteiten. Hij verzorgde de uitgave van het verzameld werk van de theoloog A.A. van Ruler en werkt nu aan de 'Theologische Universiteit Utrecht aan de uitgave van brieven van Calvijn. Sinds 2013 is hij ook parttime werkzaam als predikant, eerst in de Protestantse Gemeente Luttelgeest.

In 2020 nam de gemeente Open Hof uit Rijssen contact met hem op. Na 'indringende gesprekken' besloot hij de overstap te maken. Maar am-

luisterend beeld. Het is een concentratie van onwellevendheid. Hij krijgt te maken met anonieme verwijten, schokkende telefoontjes, aanvaringen met ruziënde kerkenraadsleden en verbaal grensoverschrijdend gedrag. Gaandeweg verliest hij alle vreugde in zijn predikantswerk. In november 2022 is voor hem de maat vol. Hij meldt zich ziek.

Mismatch

Na een paar maanden vraagt hij de classispredikant om visitatie. 'Met de kennis van nu, zou ik daar nooit aan zijn begonnen', zegt Van Keulen. 'Er kwamen twee visitatoren op bezoek. Al snel in dat eerste gesprek vroeg ik: "Neem me in bescherming." Hun antwoord was letterlijk: "Nee, daar zijn wij niet voor." Kort daarna zeiden ze: "Jij moet weg uit de Open Hof, dit is een mismatch." Ik was verbijsterd. Hoe konden ze dat zo snel concluderen? Ze hadden nog nauwelijks met me gesproken. Ik voelde me niet serieus genomen.'

De visitatoren zetten hun bevindingen op papier en kwamen dat bij Van Keulen thuis voorlezen. Opnieuw was hij verbijsterd. 'Er werd mij in dat rapport geen recht gedaan.' Omdat de onderlinge verhoudingen zo verslechterd waren dat Van Keulen de gemeente niet meer 'met stichting kon dienen', startte er een losmakingsprocedure. Opnieuw kreeg hij visitatoren over de vloer. Hij deed zijn relaas, ze zeiden het 'een schokkend verhaal' te vinden. Maar dat bleek niet uit hun rapportage. 'Wéér speelde het thema 'veiligheid' geen rol.'

Dat gold ook voor de zitting van het generaal college voor de ambtsontheffing, 19 september 2024, waarin tot de losmaking werd besloten. 'Onder hoge tijdsdruk werd vragenstellers uit het college meer dan eens de mond gesnoerd. Ook mij werd halverwege antwoorden het woord ontnomen. Ik heb de bijeenkomst als zeer onveilig ervaren. Over het thema veiligheid is met geen woord gesproken.'

Door de gang van zaken is hij totaal gedesillusioneerd. De gevolgen zijn niet mals. Hij verliest een derde van zijn inkomen.

Indertijd heeft hij in Rijssen een huis gekocht en hij kan nu geen kant op. 'Stel dat ik zou willen verhuizen, dat zit er met de huidige overspannen woningmarkt en met mijn verslechterde financiële positie gewoon niet in. Ook daar heeft de kerk geen oog voor. "Dat is jouw pakkie-an" is de houding.'

Waarheid

Hij hekelt het werk van de visitatoren. 'Ze registreren wat er wordt gezegd, maar doen niet aan waarheidsvinding; dat geven ze nog toe ook. Hoe is dat mogelijk? In het evangelie zegt Jezus over zichzelf: 'Ik ben de weg, de waarheid en het leven.' Hoe is het dan mogelijk om in de kerk, het lichaam van Christus, niet aan waarheidsvinding te doen?

De vraag die me blijft bezighouden is deze: als zich nu uit de ervaringen van losgemaakte collega's een patroon aftekent, en als blijkt dat de aanpak van de visitatie beschadigend is voor predikanten, waarom doet de kerk daar dan niets aan?'

Dirk van Keulen: 'Ik voelde me continu overvraagd.'

Losgemaakte predikanten

Een groep losgemaakte predikanten binnen de Protestantse Kerk in Nederland riep een vereniging op. Het is een voortzetting van een lotgenotencontact, voor onderlinge steun. 'Ik verwacht niets meer van de kerk.'

Marjan Los

Klaas Waterlander

Roel Krijft

Het doel van de vereniging gaat verder dan onderlinge steun van lotgenoten. Ook de kerkelijke organisatie is in het vizier, want de vereniging wil 'aandacht blijven vragen voor dit onderwerp waar de kerk liever aan voorbijziet', schrijft het voorlopige bestuur in een uitnodiging voor de oprichtingsvergadering. 'Er valt namelijk heel veel te verbeteren en het is volkomen onacceptabel dat de predikant steevast het kind van de kerkelijke rekening zou moeten zijn.'

Luomenos, heet de vereniging, naar het Griekse woord voor 'losgemaakt'. De initiatiefnemers organiseren al tweemaal achter de schermen een lotgenotencontact. De eerste keer waren er veertig bezoekers. 'Het aantal dat door de kerk in ellende gestort was, bleek nog veel groter dan we dachten', zegt dominee Marjan Los (1960). 'Tegelijk was dat ook ontmoedigend: er zitten meer mensen in hetzelfde schuitje.'

Aan een 'losmaking' kunnen tal van oorzaken ten grondslag liggen: in de gemeente, in de kerkenraad, in de persoon van de predikant, de stijl van leidinggeven, inhoudelijke theologische verschillen of onverenigbaarheid van karakters. In dat opzicht is de nieuwe vereniging een bonte verzameling van predikanten, ieder met zijn of haar eigen verhaal.

Beklaagdenbank

Maar tijdens de besloten ontmoetingsdagen bleek al snel dat er veel overeenkomsten waren in de ervaringen van losgemaakte predikanten, vertellen aspirant-bestuursleden Marjan Los en Klaas Waterlander (1956) in een gesprek. Beiden hebben een lange staat van dienst in de Protestantse Kerk. Los belandde in Baarn in een losmakingsproces, Waterlander, in twee dorpsgemeenten in Zuid-Holland, Hekelingen en Simonsdijk.

Los: 'Het was een wonderlijke ontdekking dat heel veel predikanten slechte ervaringen hadden met de visitatie. Aha, denk je dan, het ligt dus niet aan mij. De meeste losgemaakte predikanten hebben geen goed woord over voor de manier waarop ze zijn be-

'Als predikant identificeer je je met je beroep. Je bent geroepen.'

per twee jaar later gooide hij gedesillusioneerd de handdoek in de ring; de verhoudingen waren totaal zoek. 'Ik kon niet meer. Ik was helemaal op.'

Aan plannen en projecten had het niet ontbrak. En dat de intrededienst in coronatijd viel was verre van ideaal, maar dat zou allemaal nog te doen zijn, ware het niet dat Van Keulen zich vanaf zijn eerste werkweek geconfronteerd zag met 'onrealistische verwachtingen'.

De gemeente had voorafgaand aan zijn komst bewust de voorkeur uitgesproken voor een predikant boven een kerkelijk werker. Van Keulen: 'We hadden in de beroepscommissie helder afgesproken dat ik alleen crisispastoraat zou doen. Maar van meet af aan werd me duidelijk dat de ouderlingen het niet met die keuze eens waren. Het gevolg was dat ik me elke vergadering weer schrap moest zetten om mijn grenzen te bewaken. Ik voelde me continu overvraagd.' Uit het dossier dat Van Keulen over zijn ervaringen in Rijssen heeft bijgehouden, rijst een ont-

LOSMAKING EN VISITATIE

Als er een conflict uitbreekt tussen een gemeente of een kerkenraad en een predikant, dan kan op enig moment worden besloten dat een predikant wordt 'losgemaakt'. Het is kerkelijk jargon voor: hier scheiden onze wegen, we gaan uit elkaar.

Voor het zover komt, doorlopen de partijen in het conflict een vastgestelde procedure. Daarop is een grote rol weggelegd voor de 'visitatie'. Elke classis heeft een college voor de visitatie, bestaande uit predikanten en (oud-)ambtsdragers. Met een 'blik van buiten' kijken ze naar het conflict, ze lezen relevante documenten en spreken met betrokkenen, volgens het principe van hoor en wederhoor, is te lezen op de website van de PKN. 'Na een analyse van wat er aan de hand is en een verslag door middel van een rapport met bevindingen en aanbevelingen, bemiddelen visitatoren door het voeren van overleg, het geven van gevraagd en ongevraagd advies en het aanbevelen van mediation. In veel gevallen kan de gemeente hierna weer verder.' Lukt dat niet, en zijn de 'spanningen' zo hoog opgelopen dat de predikant de gemeente 'niet langer' met stichting kan dienen, dan kan de classis de zaak voorleggen aan het generaal college voor de ambtsontheffing, die kan beslissen tot de 'losmaking'. In de periode 2017-2023 gebeurde dat gemiddeld 7,8 keer per jaar.

BOND VAN NEDERLANDSE PREDIKANTEN: 'CONVENANT KAN VEEL LEED VOORKOMEN'

'Er zit een probleem in de manier waarop de kerk zorg voor haar ambtsdragers heeft vormgegeven', zegt Roel Knijff, directeur van de Bond van Nederlandse Predikanten, de beroepsorganisatie die predikanten ondersteunt tijdens het proces. 'De kerk heeft het zichzelf met de huidige procedure niet eenvoudig gemaakt. In de beleving van de losgemaakte predikanten schiet de visitatie tekort. Het rapport dat de visitatie uitbrengt, heeft formeel de status van een advies. Maar mede op basis daarvan doet de classis het verzoek tot losmaking en neemt het college een besluit. Tegen dat besluit kun je in beroep, maar de inhoud van het advies is niet aan te vechten. Dat voelt voor predikanten ongemakkelijk, zeker als het rapport in hun ogen niet toereikend of onevenwichtig is.'

'Voor de predikant in kwestie is losmaking een drama. Het raakt je werk, je roeping, je gemeente, je gezin, het zet je hele bestaan op losse schroeven. Maar een losmaking betekent niet per definitie 'einde ambt'; het zegt ook niets over de kwaliteit of de waarde van een predikant; het betekent alleen dat de voorganger in de gemeente in kwestie 'niet langer met stichting kan dienen'. Er zijn 'lotgenoten' die elders in een nieuwe gemeente weer zijn opgebloeid. Maar pijnlijk genoeg mist de zorg vanuit de kerk voor predikanten die tussen wal en schiel terechtkomen.

De Bond van Nederlandse Predikanten heeft in de afgelopen jaren ervaring opgedaan met 'convenanten', afspraken tussen conflicterende partijen om een dreigende losmaking te voorkomen. Predikant en kerkenraad (of gemeente) besluiten dan in goed overleg dat ze binnen afzienbare tijd uit elkaar gaan, maar dat ze elkaar gedurende de 'overbruggingsperiode' wel volop de ruimte geven om het werk voort te zetten.

Knijff: 'Ik schat in dat het aantal van dergelijke convenanten op jaarbasis ongeveer gelijk ligt aan het aantal losmakingen. We hopen dat dergelijke afspraken op termijn vaker kunnen voorkomen dat het uiteindelijk tot onnodige schade leidt. Je kunt iedereen dat er een uitweg uit een conflict kan worden gevonden.'

PROTESTANTSE KERK IN NEDERLAND: 'ER IS EEN PROFESSIONALISERINGS-SLAG GEMAAKT'

De Protestantse Kerk in Nederland zegt in een reactie dat het 'helaas soms zo kan zijn dat een kerkelijke gemeente en een dominee niet samen verder kunnen met elkaar'. Dat is volgens een woordvoerder van het kerkgenootschap voor alle partijen enorm triest. 'Aangezien de visitatiecommissies noch de landelijke kerk in kunnen gaan op individuele casussen, is het moeilijk om inhoudelijk te reageren. In algemene zin kunnen we zeggen dat de behandeling van deze zaken gebeurt op klassicaal niveau, waarbij het gaat om een samenwerking en samenspel van professionals en vrijwilligers. De laatste jaren is hier een professionaliseringsslag in gemaakt.' Het aantal losmakingen ligt volgens de PKN laag. Jaarlijks betreft het minder dan 1 procent van het totale predikantenkorps. Maar dit neemt niet weg dat de positie van een predikant eenzaam kan zijn, aldus de PKN. 'Het is daarom een terecht vraag of de geestelijke of pastorale bijstand voor losgemaakte predikanten anders geregeld moet worden. In het nieuwe ambtstraject is hier volop aandacht voor.'

vragen aandacht voor 'waar de kerk liever aan voorbijziet'.

handeld. Als predikant zit je van meet af aan in de klagenbank. De visitatie is onzorgvuldig, onvolledig, vaak grievend. Ze doen geen zelfstandig onderzoek of de beweringen van kerkenraads- of gemeentelieden wel juist zijn. Op basis van vage aantijgingen kun je dus in moeilijkheden komen.'

Psychologiseren

In het visitatierapport dat in de loop van het proces wordt opgesteld, 'gaan mensen zonder specifieke deskundigheid psychologiseren, met alle gevolgen van dien', vervolgt Los. 'Dertig jaar was ik zonder problemen predikant. Nu zou ik opeens niet capabel zijn?'

Los spreekt van een 'overrompelende ervaring'. 'Je bent jaren actief in de kerk, waarin het gaat om barmhartigheid en trouw. De visitatieprocedure staat daar haaks op.' Ze laakt de werkwijze van de visitatoren: 'Ze spreken de kerkenraad als geheel. Daarmee miskennen ze de rol van groepsprocessen, waarbij een paar uitlatingen sterk de inhoud en sfeer van het gesprek kunnen gaan domineren. Bij gesprekken onder vier ogen zouden de uitkomsten heel anders zijn.'

Waar kerkenraadsleden als collectief optreden, sta je er als predikant alleen voor; het ontbrekt aan een vangnet. De predikant is niet in dienst van de gemeente, maar doet zijn/haar ambtswerk ten dienste van de gemeente. De kerkenraad is formeel geen werkgever.

Los: 'In het eerste gesprek met de visitatie heb ik een vertrouwenspersoon meegenomen. Dat werd toegestaan, maar ze mocht niets zeggen.' Voor het tweede gesprek nam Los een vertegenwoordiger van de vakbond in de arm, de Bond voor Nederlandse Predikanten (BNP). Los: 'Op een gegeven moment heb ik gezegd: ik ben zo ongeveer in de kerk geboren, ik ben er met hart en ziel in werkzaam geweest, ik wil dat iemand het voor me opneemt.' 'Je hebt toch iemand van de BNP?' 'Ja, maar dat is de kerk niet, reageerde ik. Waarna ze zeiden: 'Je bent assertief genoeg.' Waarmee ze aangaven niet neutraal in de visitatie te staan, maar partijdig te zijn.'

Waterlander: 'Je hebt weinig aan het normale arbeidsrecht. De kerk heeft een aparte status, ze mag het allemaal intern regelen. Dat werkt helaas in ons nadeel.'

Het probleem dat de predikanten signaleren dateert niet van vandaag of gisteren. Het is ook bekend in 'Utrecht', het landelijk kantoor van de kerk. Al in 2022 schreef een aantal losgemaakte predikanten – via de Bond voor Nederlandse Predikanten – een noodkreet naar het dagelijks bestuur van de synode, waarin werd aangegeven hoe 'verwoestend' het werk van de visitatie is. 'Er kwam één reactie, namelijk een ontvangstbevestiging van het secretariaat.'

Vernietigend oordeel

Voor een lotgenotenbijeenkomst in juni vorig jaar vroeg de werkgroep Michiel de Vries, hoogleraar bestuurskunde aan de Radboud Universiteit Nijmegen, zeven (anonieme) losmakingsdossiers te bestuderen. Hij velde een vernietigend oordeel: de visitatoren waren niet ter zake kundig, hielden zich niet aan de basisvoorwaarden voor goed onderzoek. Het ontbrak niet alleen aan een feitenrelas, maar ook aan een analyse. 'Hoewel de rapporten wel conclusies bevatten over achterliggende conflicten, bevatten de onderzoeken geen concrete feiten over wat de onderzochte wordt verweten.'

Waterlander heeft naar eigen zeggen wel een goede visitatie gehad. 'Maar het netto resultaat was hetzelfde: je moet vertrekken.' Hij herkent wel het beeld dat je er als predikant alleen voor staat. 'De begeleiding van predikanten is wegbezuinigd. Voorheen kon je een beroep doen op gemeentebegeleiders, maar ook die zijn weggesaneerd. Om een bijbels beeld te gebruiken: je staat als Urija, alleen in de frontlinie, alle beschermende troepen zijn weggehaald.'

Verminderde bestuurskracht

Een van de redenen waardoor een conflict in de kerkenraad kan ontsporen, is de verminderde bestuurskracht: de kerkenraad bestaat uit goedwillende amateurs. Waterlander: 'Een gemeente is al blij als ze iemand bereid vinden om in de kerkenraad zitting te nemen; dan wordt er niet meer zo nauw gekeken naar de geschiktheid. Het zijn vaak oudere mensen, niet even flexibel.' Ook de verzuiming in de maatschappij doet een duit in het zakje. 'De

kerk heeft de mond vol over barmhartigheid en trouw, maar gewoon fatsoen in de omgangsvormen is er vaak niet bij.'

Uit de gesprekken met losgemaakte predikanten blijkt dat de problemen meestal niet ontstaan in het contact met gemeentelieden. Waterlander: 'De gemeente weet amper wat er aan de hand is, omdat het conflict zich afspeelt tussen de kerkenraad en de dominee. Je verwacht dat ze dat uitzoeken, maar dat doen ze dus niet. Je krijgt het gevoel dat de enige oplossing is dat de predikant dan maar weg moet. Want de gemeente kunnen ze niet verplaatsen, dus betaalt de predikant het gelag.'

Etiket

Wie eenmaal is 'losgemaakt', draagt in de kerk een stemmel. 'Je krijgt een etiket', zegt Waterlander. Natuurlijk, predikanten zijn geen volmaakte mensen, soms maken ze ernstige fouten. Vroeger moest je echt heel wat uitspoken voordat losmaking aan de orde kwam. Dat beeld hebben mensen nu nog steeds in hun hoofd, terwijl er vandaag veel sneller tot losmaking kan worden overgegaan. 'De impact van de losmaking op een predikant is immens. 'Als predikant identificeer je je met je beroep, je bent geroepen, dat voel ik me ook. Een losmaking raakt je tot in het diepst van je ziel.' Het proces raakt ook gezinsleden. Los: 'Door alles wat we hebben moeten doorstaan, heeft mijn man de kerk verlaten.' Waterlander: 'Mijn vrouw ook. Ik ben er nog verdrietig over. We zijn ooit met enthousiasme samen begonnen. Mijn leven lang heb ik met hart en ziel in de kerk gewerkt.'

Wat verwachten ze van de kerk? Los: 'Ik verwacht niets meer van de kerk. De vereniging is er vooral voor onderlinge steun. We luiden de noodklok, omdat de kerk het op bestuurlijk vlak laat afweten. Het zou al mooi zijn als we kunnen voorkomen dat nog meer collega's in de problemen komen.' De bestuursleden van de vereniging overwegen een zwartboek uit te brengen op basis van de ervaringen van losgemaakte predikanten.

Waterlander: 'In een tijd met een groeiend predikanten tekort zou je verwachten dat de kerk alle zellen bijzet om dienstdoende predikanten goede zorg te verlenen. Het tegendeel is het geval.'